

Візняк А.Е.
студентка 4 курсу
філософського факультету спеціальності «політологія»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРИМОРДІАЛІЗМ, ІНСТРУМЕНТАЛІЗМ ТА КОНСТРУКТИВІЗМ ЯК ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ЕТНІЧНОСТІ

Питання етнічності є одним з найбільш дискусійним та контроверсійним. Це не дивно, зважаючи на те, що саме приналежність людини до етносу, її самоідентифікація є основним критерієм вибору належної соціально-політичної позиції та стратегії діяльності. Фокус дослідження цієї теми варто зосередити на основних теоріях етнічності для того, щоб зрозуміти головні орієнтири прихильників кожної з них та зрозуміти поле знань, де слід шукати ключі до вирішення міжетнічних конфліктів.

Прибічники теорії примордіалізму вважають, що етнічність базується на біологічній основі, тобто єдність окремих індивідів зумовлена біологічними особливостями. Отож, такі зовнішні ознаки як мова, звичаї, «голос крові» та ін. викликають хибні уявлення про соціальну поведінку людей, бо ґрунтуються на уявленнях, побудованих на ненадійних причинно-наслідкових зв'язках. Маються на увазі етногенетичні особливості, які приписуються окремому етносу. Звідси й випливають очікування, побудовані на, як правило, неперевірених етногенетичних припущеннях. Однією з найвагоміших особливостей теорії примордіалізму є переконаність у тому, що етнічність формується позасоціальними факторами, тому змінити приналежність до етносу неможливо, тому на перший план виходить етнічний ідеал, слабко пов'язаний з дійсністю та часто деформований. Дослідник Касьянов пише про це таке: «Аналізуючи світ суб'єктивних переживань, почуттів людської істоти, примордіалісти шукають пояснень в об'єктивних, чинниках (етнічне походження, територія, мова тощо), які в їхній інтерпретації постають як самодостатні. Деякі модерністи вважають, що вирішальну роль у формуванні етнічної чи національної свідомості відіграють суб'єктивні, «інструментальні» чинники, при цьому вони наголошують на важливості «соціальної інженерії». Це, однак, не заважає деяким із них пояснювати виникнення цих суб'єктивних чинників об'єктивними, переважно соціально-економічними чинниками, й, таким чином, абсолютизувати останні» [1, с. 253].

Теорія інструменталізму відкидає ідею дарвінізму у визначенні етнічності та наголошує на важливості раціонального вибору. Прихильники цієї теорії переконують, що людина має багато ідентичностей, окрім етнічної: релігійну, гендерну, класову, сімейну тощо, тому при різних соціальних обставинах схильна робити різний вибір щодо власної ідентичності у відповідності до своїх потреб та інтересів у конкретний момент. Таким чином ідентичність стає інструментом для досягнення окремих цілей. Отже, етнічність постає як змінна та ситуативна. Зважаючи на такий підхід, поняття етнічності використовується як інструмент еліти у боротьбі за владу та преференції, бо з'являється змога мобілізувати окремі групи для певної політичної діяльності. Дослідник Андерсон зазначає: «Уявна спільнота» - це не можливість спілкування, яка надається, а надання чого-то спільного, чого-то інтенсивного та загального, ніж будь-яка «спільнота», дещо більш глибоко вкорінене, ніж історичні часто випадкові кордони «націй-держав» [2, с. 19].

Теорія конструктивізму вибудовується на основі погляду на етнічність як на соціальний конструкт. Прихильники теорії вважають, що можна змінити приналежність до етнічної спільноти, адже людина є соціальною істотою, отже, етнічна

свідомість формується соціальними інститутами. Задля побудови такого конструкту необхідно створити об'єднуючий фактор для різних індивідів. Як зазначають Тишков та Шабаєв: «Етнічність в такому розумінні - це процес соціального конструювання уявних спільнот, який базується на вірі в те, що вони пов'язані єдиними зв'язками, одним типом культури, ідей чи міфом про спільність походження» [3, с. 6].

Кожна із зазначених теорій дає змогу зрозуміти, де слід шукати шлях розв'язання соціально-політичних проблем, які виникають на підставах ускладнення міжкультурної взаємодії представників різних етносів. Аналіз наведених теорій дозволяє зробити висновок, що приналежність особи до певної спільноти, а, отже, й відповідні дії, визначаються, як правило, усталеними в суспільстві поглядами на поняття етнічності. Розуміння поглядів прихильників тієї чи іншої теорії дає можливість уникнути непорозумінь через відмінне трактування однакових понять. Дослідження теорій етнічності не втрачає своєї актуальності, тому що міжетнічні конфлікти не перепиняють свого існування. Усвідомлення того, що різні етноси мають різне ставлення та тлумачення питань свого походження та єдності, сприятиме налагодженню глобального діалогу для пошуку порозумінь.

Література

1. Касьянов Г. «Теорії нації та націоналізму: Монографія». К.: Либідь, 1999, - С. 253.
2. Андерсон Б. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/anders
3. Тишков В., Шабаєв Ю.П. «Етнополітологія» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.valerytishkov.ru/engine/documents/document>